Николай Спиридонович Айзман

драматург, актер, режиссер

«Атте театрпа тăван Алкеш салинче çар коммунизмĕн çулĕсенче паллашнă. Ун чухне интеллигенци яла час-часах килнĕ. Кунта хамăрăн хор та пулнă, ăна Валентин Троицкий ертсе пынă. Çамрăк Айзман хастар пулăшуçă пулнă. Пĕрремĕш спектакль – «Порченый» (куçарнă пьеса). Артисчĕсем – юнашарти Çатракасси, Лапсар, Çĕньял, Карачура ялĕсенчен. Ун хыççăн Троицкий Федор Павловăн «Ялта» драмине лартнă. Вăл Хусанти Тĕн семинарийĕнче тата театр студийĕнче вĕреннĕ, çавăнпа çак ĕçе ăнланнă. Атте Ванюк сăнарне калăпланă. Хула хăнисемпе пĕрле премьерăна драма авторĕ хăй те пынă. Чаршав хупăнсан вăл кашни артиста пырса алă тытнă. Николай савăннипе вĕçсе кайманни кăна. Мĕн тери паллă çын Павлов хăй ăна алă тытса саламланă-çке! Унăн татах та татах выляс килнĕ. Пĕррехинче çапла Федор Павлов яла килнĕ те Çатракассинче концерт лартма икĕ альт тата икĕ дискант çитменнине пĕлтернĕ. Николай тӳрех ял тăрăх шырама тухса чупнă, хор валли кирлĕ сасăллă çынсене тупса килнĕ. Каç еннелле Çатракассине кайсан вĕсем Павловăн «Судра» камичĕн пуçламăшне лекнĕ. Ну кулнă та вара. Спектакль хыççăн Алкеш хорисчĕсем вырăнтисемпе пĕрле концерт лартнă. Павлов мăшăрĕпе пĕрле пулнă. Николай асĕнче пуринчен ытла çав каç мар, типтерлĕ хура костюмлă тата шурă умлă Павлов юлнă. Мĕн тери талант! Пĕтĕмпех пĕр çын: юррине те, пьесине те çырать. Хăй вара аттерен кăшт çеç аслă» (ывăлĕн Альбертăн аса илĕвĕсенчен).

Николай Спиридонович 1905 çулхи раштав уйăхĕн 15-мĕшĕнче Шупашкар районĕнчи Алкеш салинче çуралнă. 1925 çулта Шупашкарти музыка училищине вĕренме кĕнĕ, çулталăкран Чăваш драма театрĕн драма студине куçнă. Актерта, режиссер ассистентĕнче, театр режиссерĕнче (1927-1953) ĕçленĕ. Çав вăхăтрах драматургипе аппаланнă. 1929 çулта «Сунтал» журналта унăн «Йăмраллă ял» пьеси пичетленнĕ.

«Малтанхи ăнăçăвĕпе çунатланнă çамрăк драматург кашни çул тенĕ пекех пĕрер пьеса хатĕрленĕ. Режиссерĕ чăваш йăли-йĕркине пĕлмен врăс Евгений Муратов пулнă. Чăваш халăх сăмахлăхне пăхмасăр пĕлекен Николай ăна пулăшса пынă. Çав çулсенче шăпах чăваш юррисен пуххи пичетленсе тухнă, унта вун тăхăр юррине Николай Айзман пухса хатĕрленине палăртнă. Студире вĕренме пуçличченех Николай камертонпа юрă çырнă. Ĕçĕсене Степан Максимова кăтартнă. Театр пурнăçĕ те пулнă… Çуркуннерен кĕркуннеччен Совет Союзĕнчи чăвашсем пурăнакан вырăнсене гастрольсене тухса çӳренĕ. Аслă ывăлне Станислава та пĕрле илнĕ. Вăл 11 çултанпах театрта ача-пăча сăнарĕсене калăпланă. Мăшăрĕ Фрося ялта хĕрĕпе Фелицатăпа, ывăлĕпе Алькăпа тата пĕчĕк хĕрĕпе Светăпа пурăннă. Çапла кашни çулах…» (ывăлĕ Альберт аса илнинчен).

Тăван çĕршывăн Аслă вăрçи пуçланнă… Н.Айзман «Патриотсем» пьеса çырнă. Пьесăна театрта лартнă, радиопа панă. Николая салтак ретне тăма юрăхсăр тенĕ. Анчах вăл Борис Алексеевпа пĕрле фашизма, Гитлер эшкерне питлекен программа хатĕрленĕ. Шупашкар çывăхĕнчи Кочаково салинче нефтебаза валли котлован чавнă, «Çар хучĕ» кăларнă, штабра çыруçă пулнă. 1942 çулта Н.Айзман театра таврăннă та тыл ĕçченĕсем пирки «Лиза Короткова» пьеса çырнă. 1949 çултанпа вăл Ленинградри Островский ячĕллĕ театр институтне итлеме çӳренĕ, ун чухне палăрнă Николай Дьяконовпа («Свадьба с приданым» пьеса авторĕпе) пĕр ушкăнра пулнă.

«…Ăнсăртран больницăра выртмаллах чирлесе ӳкрĕ. Бронхит, плеврит тата таçтан водянка чирĕ тупăннă, пурте пĕр харăс лекрĕç. Вăл хăйне йывăр туйнă. Консилиум чĕнсен тухтăрсем чирсен латинла ячĕсене каланă кăна, унтан пурнăç палли паман пациент умĕнче врăсла калаçма тытăннă. Атте вĕсен сăмахĕсене лайăх илтнĕ: «Çапла, мĕн тери çын, мĕн тери талант. Çулĕсем нумай та мар унăн, пурăнмалла та пурăнмалла… Эпĕ театрал, унăн пур комедине те курнă. Чи лайăх автор вилет, шел…» Николай хăйне пытарма хатĕрленнине ăнланнă. Мĕнле хăяççĕ вĕсем? Вăл мĕн тери чаплă камит çырĕ-ха ак, пурте ахлатĕç!» (ывăлĕ Альберт аса илнинчен). Çапла чир-чĕрпе кĕрешнĕ май сцена валли питĕ ăнăçлă хайлав «Кай, кай Ивана» çуралнă.

Чăваш комедийĕн аталанăвĕнче Н.Айзманăн тӳпи пысăк. Халăхра анлă сарăлни – «Кай, кай Ивана» камит (1955).

Н.Айзман пьесисен тĕп кăларăмĕсем: «Çулсемйĕрсем» (1949), «Виçĕ комеди» (1953), «Алла алă çунă чух» (1956), «Кай, кай Ивана» (1975).

Драматург 1967 çулхи утă уйăхĕн 17-мĕшĕнче Шупашкарта пурнăçран уйрăлнă. Вăл – СССР Писательсен союзĕн членĕ (1939), Чăваш АССР искусствисен тава тивĕçлĕ ĕçченĕ (1940).

Атнер ХУСАНКАЙ, Сергей ЖУРАВЛЕВ.

Çемье: Ефросинья Никифоровна,
Николай Спиридонович,
ачисем Светланăпа Альберт.

«Кай, кай Ивана»
камит çырнă самант.

Васлей Давыдов-Анатри,
Стихван Шавли, Николай Айзман,
Петĕр Хусанкай.

Константин Иванов, Леонид Родионов
режиссерсем, Петр Дмитриев художник,
Николай Айзман драматург.

Кĕнеке вуласа каннă чухне.

Николай Айзман, Никифор
Васанкка, Илле Тукташ.